

POTA KOROŠKEGA NARODOPISJA POGOVOR Z DR. PAVLETOM ZABLATNIKOM

1.

Dolgo vas že poznamo kot visoko priznanega kulturnega delavca, profesorja, duhovnika, etnologa in narodopisca na Koroškem - kako ste do takega slovesa prišli? Najprej pa morda nekaj podatkov o vaši mladosti, šolanju.

Najprej torej nekaj bežnih utrinkov o glavnih mejnikih mojega življenja: rodil sem se 4. decembra 1912 kot kmečki sin na južnem Koroškem v območju Roža na sončnih Gurah severno od Drave v idilični vasi Bilnjovs v bilčovski župniji in občini. Obiskoval sem pol ure oddaljeno trirazredno utrakvistično ljudsko šolo v Bilčovsu. Kot učni jezik je bila predvidena nemščina, ker pa smo otroci od doma znali in razumeli samo slovensko, so nas morali učitelji na prvih dveh šolskih stopnjah s pomočjo slovenščine šele postopoma navajati na nemški jezik. V dveh letih so nas "zdresirali" tako daleč, da smo od tretjega leta naprej vsaj za silo že lahko sledili zgolj nemškemu pouku. Verouk pa je bil izključno slovenski. Ob njem smo bili deležni indirektnega slovenskega pouka. Mene je uk veselil. Zato so me starši z ljudske šole poslali študirat na gimnazijo v Celovec. Pot do študija zlasti s podeželja tedaj nikakor ni bila tako lahka in samoumevna kot v današnjem času. Naj povem, da smo v tistem času, ko sem jaz študiral, v dolgi dobi osemdesetih let iz moje rojstne občine samo štirje prišli do študija na gimnaziji; dve leti pred menoj je šel študirat dijak iz Moščence (1923), ki je potegnil mene za seboj (1925), pred menoj pa je dobrih 65 let prej kot zadnji dijak iz bilčovske fare našel pot na gimnazijo poznejši zlatomašnik Janez Boštjančič iz Branče vasi, za menoj pa je šele po petnajstih letih spet prišel naslednji dijak iz Bilčovsa do študija na gimnaziji. Na gimnaziji smo slovenski dijaki še po starem cesarskem zakonu iz leta 1851. po katerem so se ob "pomladi narodov" v Avstriji tudi slovanskim jezikom odprla vrata v srednje šole, imeli od prvega do osmega razreda po dve uri na teden obveznega slovenskega pouka. To je bil za nas prvi sistematični pouk slovenščine v šoli, ob katerem smo si pridobivali temeljno znanje slovenskega knjižnega jezika in prve vpogleda v slovensko književnost.

Po maturi, leta 1933, sem se odločil za študij bogoslovja ter sem po petem letniku študija zapel novo mašo, nakar sem moral pod silo razmer takoj prevzeti za pet mesecev začasno oskrbo župnije Št. Lenart pri sedmih studencih v Ziljski dolini, ko je tajna državna policija naenkrat našla iz trte zvito pretvezo za aretacijo tamkajšnjega župnika, zavednega Slovenca. Medtem je nacistična oblast konfiscirala bogoslovno semenišče v Celovcu, tako da sem zadnji letnik teološkega študija končal leta 1939 v Št. Juriju ob jezeru (St. Georgen am Langsee). Nato sem prišel za provizorija v Šmarjeto pri Velikovcu, kjer sem še dosti srečno prebredel leta Hitlerjeve vojske, čeprav mi je bila vseskozi za petami Gestapo, tajna državna policija.

Jeseni 1946 sem po težki operaciji zapustil župnijo, si izprosil študijski dopust ter na filozofski fakulteti graške univerze inksribiral filozofijo in psihologijo, slavistiko in klasično filologijo. Leta 1951 sem študij zaključil z doktoratom filozofije in s profesorsko diplomom. Nato sem šest let poučeval na humanistični in realni gimnaziji v Celovcu slovenščino, grščino in verouk, jeseni 1957 pa me je šolska oblast premestila na tedaj ustanovljeno Državno gimnazijo za Slovence v Celovcu, kjer sem prevzel pouk slovenščine, latinščine, grščine, ruščine in stenografije. Ob pomanjkanju ustreznih učbenikov sem za to šolo priredil dva učbenika za latinščino in štiri slovenske čitanke za višje razrede. Po upokojitvi prvega ravnatelja Slovenske gimnazije, dvornega svetnika dr. Jožka Tischlerja, sem bil z novim letom 1968 imenovan za njegovega naslednika. S koncem leta 1977 sem po desetletnem ravnateljevanju šel v pokoj. Naj še omenim, da sem po naročilu znanstvenega ministrstva od leta 1973 do 1983 predaval na slavističnem inštitutu celovške univerze narodopisje, koroško slovensko književnost in strokovno didaktiko slovenskega jezika. Ob svoji pedagoški in znanstveni zaposlitvi pa sem bil po želji škofijstva slej ko prej še vedno na razpolago tudi za dušnopastirsko delo. S svojega bivališča v Celovcu sem "excurrendo" sooskrboval tele župnije: Golšovo pri Žihpoljah, Šmiklavž ob Dravi, Marijo na Zilji, Št. Ilj ob Dravi in Otmanje. Pa tudi kot upokojenec sem na osebno škofovo prošnjo prevzel dušnopastirsko pomoč najprej v Št. Janžu v Rožu, zdaj pa to pomoč nadaljujem v Glinjah pri Borovljah.

2.

Kaj vas je privedlo v narodopisne študije - vaši prvi začetki na tem področju?

Pravzaprav me je vse to, kar je predmet narodopisja, podzavestno v kali mikalo in zanimalo že od mladih nog. Doraščal sem še v patriarhalnih razmerah, v strnjeno slovenski občini, kjer je slovenski župan še po stari navadi ob nedeljah po glavni maši na sejmišču pred cerkvijo očetovsko tolmačil občanom odredbe državnih in deželnih oblasti v domačem jeziku, kjer so ljudje na vasi še skrbno čuvali stara izročila kot dragoceno kulturno dediščino svojih prednikov, kjer so našega človeka na podeželju skozi vse letne čase in mimo vseh mejnikov človeškega življenja od zibelke do groba še živo spremljale stare šege in navade, kjer se je domača pesem še glasno razlegala po hribih in dolinah ter se ubrano oglašala pod vaško lipo, pri delu na polju, ob setvi in žetvi, ob košnji, na paši, ob teritvi, preji in drugih kmečkih opravilih, ki jih mlajši rod niti ne pozna več. Radi smo poslušali petje in tudi sami zapeli. Nič manj radi pa smo v časih, ko še ni bilo radia in televizije, prisluhnili mikavnim pripovedovanjem in prerokovanjem starejših ljudi. Spominjam se, kako smo otroci z odraslimi vred pogosto vsi zamaknjeni poslušali zelo nadarjenega pravljicarja iz naše vasi Robincovega Folta, upokojenega železničarja, ki je ob zimskih večerih rad prisedel predicam ter nam ob brnenju kolovratov na očarljiv način neutrudno pripovedoval mikavno ganljive, pa tudi pošastno grozljive pravljice, pripovedke in basni. Še danes mi je žal, da je šlo vse to pripovedno bogastvo z njim v grob. Doživljanje vsega tega bogatega "narodnega blaga" v patriarhalnem okolju domačega kraja je že v otroških letih samo po sebi izvajalo name poseben čar, v dijaških letih pa že zbujalo v meni neke vrste narodopisni interes, posebno odkar je naš profesor nemščine, velik ljubitelj folklore, med poukom kaj rad opozarjal na

Dr. Pavle Zablatnik v gimnazijskih letih v Gradcu 1951.l.

nepoznane, skrite zaklade ljudske kulture in nam za domače naloge pogosto nalagal opis starih šeg in navad. Spominjam se, kako sem ob takih nalogah bil skrajno nadležen staršem in sosedom, pri katerih sem z veliko zavzetostjo skušal zbrati čim več zanimivega gradiva za naloženo temo. Tedaj sem tudi že z zanimanjem začel segati po člankih in knjigah narodopisne vsebine. Vem, da sem že tedaj naletel tudi na Graberjevo knjigo "Volksleben in Kaernten", proti kateri sem pozneje napisal del svoje doktorske disertacije, ko sem ob študiju slavistike na graški univerzi našel pot do znanstvenega pristopa k etnologiji. V graškem slavističnem inštitutu sem namreč našel še ohranjeno staro tradicijo Murkove in Štrekljeve šole, ki je v redni študijski ponudbi še vedno odmerjala častno mesto tudi študiju slovanskega narodopisja.

Zanimanje za narodopisje se mi je v Gradcu na vsem lepem spreverglo iz golega konjička v intenziven znanstveni interes. Prav vseč mi je bilo, da sem za prvi seminarski referat v slavističnem inštitutu dobil dodeljeno narodopisno temo. Predaval sem o Grafenauerjevi znameniti študiji o izvoru, razvoju in razkroju narodne balade o lepi Vidi. Ko sem za drugi seminarski referat lahko sam izbiral

temo, sem se spontano sam spet odločil za narodopisno snov. Razpravljaj sem o edinstvenem običaju ziljskih Slovencev, o slavnem ziljskem štehvanju, o njegovem dozdevnem vzniku in pomenu. Po živahni diskusiji mi je tedanji vodja inštituta, profesor Heinrich Felix Schmid, svetoval, naj napišem disertacijo o šegah in navadah koroških Slovencev. Ko je prof. Schmid kmalu nato odšel na Dunaj ter tam prevzel vodstvo avstrijskega inštituta za vzhodno in jugovzhodno Evropo, me je novi vodja slavističnega inštituta v Gradcu, prof. Josef Matl, Murkov in Štrekljev učenec, takoj opomnil na Schmidovo pobudo, ter mi za disertacijo končno določil naslov: "Die geistige Volkskultur der Kaerntner Slowenen" (Duhovna ljudska kultura koroških Slovencev). Z njo sem si ob rigorozih iz filozofije, slavistike in klasične filologije leta 1951 pridobil doktorat filozofije. Aprobirala sta jo prof. Josef Matl in prof. Viktor Geramb, tedanji vodja etnološkega inštituta graške univerze.

Pavle Zablatnik z očetom in materjo 1953 v Biljovsu

3.

Kakšni so spomini na prva in nadaljnja snemanja na terenu, saj vemo, da ste bili eden od prvih zbiralcev zvočnih posnetkov med slovenskimi družinami na Koroškem? Kdaj je bilo to in kaj hranijo ti posnetki? Kakšna vrednost je to danes, kdo vse je črpal iz tega gradiva, kje jih hranijo?

Preden sem prišel do snemanj na terenu, sem gradivo za svojo disertacijo v času tik po vojni moral zbirati seveda še brez magnetofona, s skrbnim in zamudnim zapisovanjem podatkov, ki sem jih prejemal od številnih informantov pri Zilji, v Rožu, v Podjuni in na Gurah. Sam sem si magnetofon nabavil šele po končanem študiju ter z njim zase posnel tudi marsikatero narodopisno zanimivost. Največ posnetkov pri slovenskih družinah pa sem ujel na trak kot dolgoleten sodelavec celovškega radia. Ko sem se ob profesorski službi na gimnaziji začel oglašati v domačih glasilih tudi z narodopisnimi prispevki, sem zbudil pozornost tedanjega vodje slovenskega oddelka pri celovškem radiu, Helmuta Hartmana, ki me je takoj pritegnil k sodelovanju pri slovenskih oddajah. Vsaj od leta 1955 naprej sem se začel oglašati po celovškem radiu s poljudnoznanstvenimi narodopisnimi predavanji, zlasti pa s številnimi narodopisnimi reportažami z vseh koncev in krajev južne Koroške. Blizu trideset let so me prav radijske reportaže na terenu vodile vseprek po naših hribih in dolinah. Ugodno je bilo zame, da sem po svojem duhovniškem in profesorskem poklicu imel še posebno dobre stike z mnogimi družinami slovenskega življa na Koroškem. Brez težav sem lahko našel zadostno število primernih ljudi, ki so v intervjujih hoteli in znali živo prikazovati bogate zaklade naše ljudske in kulturne dediščine, ohranjene v starosvetnih šegah in navadah, prastarih ljudskih verovanjih, pripovedih, pesmih, pregovorih, ugankah ipd. Posnetke mojih radijskih reportaž in predavanj hranijo v arhivu celovškega radia in še posebej v posebnem narodopisnem arhivu Krščanske kulturne zveze v Celovcu, za katerega jih je s prijaznim dovoljenjem radijskega studia presnela etnologinja dr. Herta Lausegger, univ. asistentka na celovski univerzi. Posnetki so tam na voljo vsem interesentom, zlasti še raziskovalcem slovenskega narodopisja.

4.

Kakšen koncept dela ste imeli v svojih narodopisnih raziskavah in kje ste si zanj poiskali vzore?

Osnovni koncept za moje narodopisne raziskave je v bistvu zasnovan v moji disertaciji o duhovni ljudski kulturi koroških Slovencev. Slej ko prej je moje narodopisno delo osredotočeno na to tematiko, ki jo kajpak razširjam in poglobljam. Kot nepoklicen narodopisec, ki se z etnologijo ukvarjam le ob robu, ob drugovrstni poklicni zaposlitvi, sem si iskal vzore kajpak ne samo pri poklicnih etnologih, marveč tudi pri takih, ki so se ob izvajanju svojega poklica le v prostem času marljivo posvečali tudi narodopisnemu delu. Posnemanja vredni so se mi v tej luči zdeli vsi naši koroški narodopisci različnih poklicev: duhovnik in slavist Urban Jarnik, župnik Matija Majar Ziljski, učitelja Vinko Moerderndorfer in Pavel Košir, sodnik Josip Šašelj, profesorji France Kotnik, Ivan Scheinig in Ivan Grafenauer, ki se je povzpел celo na mesto vodilnega poklicnega etnologa. Zgledoval sem se po njih prav tako kakor

seveda tudi po naših poklicnih etnologih, na katerih dela sem se naslanjal pri svojih narodopisnih raziskavah. Vesel sem bil naknadnih osebnih stikov z nekaterimi od njih, z akademikom Ivanom Grafenauerjem, Rajkom Ložarjem, Borisom Orlom, Nikom Kuretom, Vilkom Novakom in drugimi. Iz vrst nemških etnologov mi je slej ko prej svetel vzor renomiranega znanstvenika prof. Leopold Kretzenbacher, ki sem ga z navdušenjem poslušal na graški univerzi kot predavatelja primerjalnega narodopisja in ki ga še posebej visoko cenim kot izvrstnega poznavalca slovenske folklore in uspešnega raziskovalca izrednih ljudskih šeg pri Slovencih in njihovih sosedih.

5.

Vemo, da je bila vaša disertacija na graški univerzi iz narodopisja - kdaj je bila predstavljena in kakšna je njena vsebina, morda tudi, zakaj ni bila objavljena? Ali so bile teze v njej v nasprotju s prepričanju tedanjih eminentnih osebnosti v avstrijski etnologiji - znana so vaša nasprotovanja Graberju in še kateremu vodilnih avstrijskih etnologov...

Povedal sem že na drugem mestu, da ima moja disertacija naslov "Die geistige Volkskultur der Kaerntner Slowenen" in da je bila predstavljena na graški univerzi leta 1951. Disertacija obsega z navedbo virov in literature vred 609 tipkanih strani. Snov sem razdelil na šest poglavij. Prof. Matl, ki je disertacijo skupaj s prof. Gerambom aprobiral, predstavlja njeno vsebino v strnjeni obliki takole: "In der Grazer Dissertation von P. Zablatnik 'Die geistige Volkskultur der Kaerntner Slowenen' (1951) wird in einer weitausgreifender Analyse und eingehenden zusammenfassenden Darstellung die mantische und magische Gedankenwelt im Volksglauben, das Volkstum in Sitte und Brauch, im Spiegel der Sprache, der Volkserzählung und des Volksliedes dargelegt..." / V graški disertaciji 'Duhovna ljudska kultura koroških Slovencev' P. Zablatnik v široko zajeti analizi in temeljiti, zaokroženo podani razpravi prikazuje mantični in magični miselni svet v ljudskem verovanju, ljudsko kulturo v šegah in navadah, v ogledalu jezika, ljudske pripovedi in ljudske pesmi.../ (Glej letno poročilo Državne gimnazije za Slovence v Celovcu X-1965/66, str. 84).

Disertacija vsebuje v glavnem odločno apologijo proti neznanstveni germanski kontinuitetni teoriji koroškega narodopisca Georga Graberja. Georg Graber zlasti v svoji knjigi "Volksleben in Kaernten" (Ljudsko življenje na Koroškem) Slovincem na Koroškem kratko malo odreja vsakršno lastno ljudsko kulturo na osnovi absurdnih trditev, češ da Koroška npr. zavzema "izjemno mesto med avstrijskimi alpskimi deželami", da "izza nordijske dobe koroške dežele germanski element na Koroškem pod odejo nikdar ni zamrl", da so koroške šege in navade vseskozi "le ostanki religioznih obredov tiste nordijske dobe koroške dežele", motivi koroških pravljic in pripovedk pa da razodevajo "ožjo povezavo s Skandinavijo", da živi prav sredi južne Koroške, v Rožu ("im Rosental"), posebno izrazit nordijsko germanski tip prebivalstva ("eine durch hellere Farbenmerkmale, schlankeren Bau, bedeutendere Koerpergroesse und nordische Gesichtsbildung charakterisierte germanische Bevoelkerung") idr. Jezik koroških Slovencev Graber - podobno kakor koroški

zgodovinar Martin Wutte in drugi - zavestno označuje kot "vindišarski" jezik in ga postavlja v nasprotje s slovenskim jezikom - s trditvijo, da t.i. "vindišarji" ("Windische") na Koroškem niso Slovenci. Knjiga s takimi in podobnimi trditvami je izšla v Gradcu in na Dunaju v treh visokih nakladah v letih 1934, 1941 in še 1949 in je veljala tedaj in še pozneje zlasti na Koroškem kot splošno priznано standardno delo o etnološki podobi Koroške. Graberjevo teorijo o avtohtonosti nordijskih izročil na Koroškem zavračam v luči primerjalne etnologije in etnografije, ki odklanja pretirane teze avtohtonosti t.i. narodnega blaga z dokazovanjem, da t.i. "narodno blago" ljudske kulture nikjer ni v celoti zraslo na domačih tleh, temveč da se velik del tega, kar označujemo kot "narodno blago", razodeva deloma kot skupna last velike družine indoevropskih narodov, da se je na koroških tleh v ljudski kulturi še posebej ohranilo mnogo sledov antične, rimsko-grške kulturne dediščine iz dobe nekdanjega rimskega imperija, ki je stoletja zajemal tudi naše kraje, da si narodi od nekdanj povsod tudi med seboj izposojajo drug od drugega del kulturne dediščine, da pa vsak narod izposojenim izročilom končno le vtisne svoj narodni pečat, jih po svoje preoblikuje in prilagodi domačemu okolju ter jih tako uvrsti med svoje "narodno blago". V disertaciji podrobno dokazujem, da so si tudi Slovenci na koroških tleh v raznih fazah svoje zgodovine kajpak izposodili marsikaj tujega iz kulturne zakladnice sosednih narodov, da je tisočletno sožitje Slovencev in Nemcev na Koroškem seveda zapustilo posebno močne sledove medsebojne kulturne izmenjave, pri kateri pa Slovenci niso samo sprejemali, ampak vedno tudi dajali sosedu iz svojega, in da Slovenci kljub večstoletni politični odvisnosti od vladajočega nemškega sosedu nikakor niso izgubili svoje kulturne samobitnosti in narodne identitete, da je torej Graberjeva teza o enačenju slovenske in nemške ljudske kulture na Koroškem nesmiselna in neresnična. Proti Graberjevi vindišarski teoriji, proti njegovemu sofističnemu sprevrčanju pojmov in nesprejemljivemu razločevanju med Slovenci in "vindišarji" znanstveno dokazujem, da so narečja koroških Slovencev popolnoma enakovredna govoricam ostalih Slovencev, da se celo posebej odlikujejo ter zbujajo izredno pozornost pri jezikoslovcih po edinstveno ohranjenih prastarih jezikovnih prvinah, arhaizmah v besednem zakladu, v slovnicah in sintaksi, iz česar jasno sledi, da na Koroškem ni vindišarskega jezika poleg slovenskega in tudi ne vindišarjev poleg Slovencev, da je vindišarska teorija absurдна, neznanstvena izmišljotina. Opozarjam pa na to, da je popolnoma naravno, da so koroški Slovenci na severnem robu slovenskega jezikovnega ozemlja v večji meri kot Slovenci drugod prevzemali v svoje besedišče izposojenke iz nemščine, zlasti tuje izraze za od Nemcev prevzete tuje predmete in ustanove, da pa so obratno tudi izposojenke iz slovenščine prihajale v koroško nemščino.

Naj še na kratko odgovorim na vprašanje, zakaj moja disertacija ni prišla v tisk. Profesor Matl se je osebno pogajal s celovško založbo Kleinmayr, da bi izposloval njen izid za kar se da ugodno ceno. Najugodnejša ponudba je znašala le še 30.000 šilingov (danes bi bilo to približno 300.000 šilingov). Kake subvencije ni bilo pričakovati, sam pa si nisem upal reskirati take vsote, ker sem vrhu tega moral upravičeno računati s tem, da bi knjiga zlasti na Koroškem utegnila naleteti na popoln organiziran bojkot in bi obležala v založbi nerazprodana samo zato, ker so bile moje teze naperjene proti vodilnemu etnologu Koroške, Georgu Graberju, ki je bil tedaj še nedotakljiva avtoriteta in je imel domala vse tedanje merodajne avstrijske,

predvsem pa koroške etnologe na svoji strani. Tako je disertacija ostala v tipkopisu in je v kopijah na voljo v graškem slavističnem inštitutu, v graški univerzitetni knjižnici in v Nacionalni biblioteki na Dunaju, v novejšem času tudi v univerzitetni knjižnici v Celovcu. Oba znanstvena ocenjevalca disertacije sta mi še posebej pismeno potrdila, da se popolnoma strinjata z mojo argumentacijo proti Graberju. Profesor Matl mi je vrh tega še močno prigovarjal, da bi se habilitiral za slovensko in južnoslovansko narodopisje na graški univerzi in s tem tam nadaljeval Murkovo in Štrekljevo tradicijo. Obžaloval je, da se ta njegova želja ni dala uresničiti, ker me je Koroška čez glavo zaposlila z neodločljivimi obveznostmi. (Prim. Letno poročilo Državne gimnazije za Slovence v Celovcu, X-1966/67, str. 84).

6.

Mnogo ste objavljali v strokovnih in poljudnih glasilih, izšlo je nekaj vaših samostojnih del, vodili ste radijske oddaje, predavali - in tako posredovali rezultate svojih znanstvenih preučevanj, hkrati pa ohranjali pomembne dele duhovne kulturne dediščine koroških Slovencev. Sama se spominjam, da sem že kot študentka zasledila vaš prispevek o pogrebnih običajih, o umivanju glave - takrat sem se prvič povezala z vami. Ali nam lahko predstavite ta vaš bogati opus in morda tudi še vaše načrte za bodočnost?

Del znanstvenih izsledkov iz svoje disertacije in poznejših etnoloških odkritij sem objavljal kot znanstvene in poljudnoznanstvene prispevke v strokovnih glasilih, kakor npr. v zborniku Inštituta za slovensko narodopisje TRADITIONES, v glasilu ETNOLOŠKI PREGLED - REVUE D'ETHNOLOGIE, v SLAVISTIČNI REVJI, v mariborskem zborniku poljudnoznanstvenih spisov KOROŠKA IN KOROŠKI SLOVENCİ, v srbskem mesečnem listu za književnost, umetnost in kulturo BAGDALA, v ljubljanskem časopisu za slovensko krajevno zgodovino KRONIKA, v celovških mohorjanskih glasilih VERA IN DOM, oziroma DRUŽINA IN DOM, v Koledarju Mohorjeve družbe v Celovcu, v Letnem poročilu Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu, v Zborniku krške škofije - Jahrbuch der Diocese Gurk, v koroškem uradnem kulturnem glasilu Die Bruecke in še kje, v avstrijskih kulturnih glasilih DIE OESTERREICHISCHE NATION, WIENER SLAVISTISCHER ALMANACH in drugod.

Kot samostojni deli sem izdal pri Mohorjevi založbi v Celovcu dve narodopisni knjigi OD ZIBELKE DO GROBA - ŠEGE IN NAVADE NA KOROŠKEM (1982), in ČAR LETNIH ČASOV V LJUDSKIH ŠEGAH NA KOROŠKEM (1985). V pripravi imam knjigo o ljudski medicini na Koroškem. Ko mi je prof. France Kotnik leta 1954 sporočil, da pripravlja novo, razširjeno izdajo svojih STORIJ, me je hkrati prosil za posredovanje, da bi po možnosti Mohorjeva družba v Celovcu ponatisnila STORIJE I iz leta 1924 ter na novo natisnila STORIJE II kot dodatno zbirko koroških pripovedk in pravljic. Obiskal sem ga 4. januarja 1955 v Celju, kjer sva izdelala nadroben načrt razvrstitve gradiva za novo izdajo. En mesec po tem obisku je France Kotnik nepričakovano umrl. Po njegovi želji in zamisli sem uredil novo izdajo STORIJ I in II ter v letih 1957 in 1958 poskrbel za izid obeh delov pri Mohorjevi družbi v Celovcu. Kotniku se zaradi prerane smrti, žal, ni izpolnila srčna želja, da bi s honorarjem za

novo izdajo Storij lahko kril stroške za potovanje na Koroško - v kraje, ki jih je svoj čas prepotoval kot dijak, visokošolec in profesor, ko je stikal za sledovi še živih izročil o koroškem slovenskem bukovniku Drabosnjaku, ki ga je prav on šele odkril in predstavil s svojo doktorsko disertacijo o njegovem življenju in delu. Leta 1980 sem pri Mohorjevi družbi v Celovcu tudi še poskrbel za ponatis zelo pomembne pesmarice NARODNE PESMI KOROŠKIH SLOVENCEV, kije je leta 1889 v Ljubljani izdal Kotnikov učitelj Ivan Scheinig iz Borovelj.

Drabosnjakova pašta v Kostanjah na Koroškem 1956.l.

Predaval sem v zadnjih štirih desetletjih o raznih narodopisnih temah na etnoloških simpozijih, npr. v Varaždinu in Otočcu, na ljubljanski in celovški univerzi, zelo pogosto pa pod streho slovenskih prosvetnih društev na Koroškem, na dijaških in učiteljskih sestankih, posebej še na uradno povabilo šolske oblasti v okviru Pedagoških tednov za učitelje dvojezičnih šol, v okviru t.i. Koroških kulturnih dnevo, ob prireditvah t.i. Rožanskega izobraževalnega tedna in še drugod, najbolj pogosto pa sem se oglašal po celovškem radiu s poljudnoznanstvenimi predavanji in reportažami. Enajst let (1973-1983) sem po nalogu ministrstva za znanost in raziskovanje imel redna narodopisna predavanja na celovški univerzi. V slavističnem inštitutu sem s slušatelji v predavanjih in vajah obravnaval duhovno, materialno in socialno ljudsko kulturo Slovencev in drugih slovanskih narodov v luči primerjalnega narodopisja, S strokovnimi nasveti mi je prijazno šel na roko tedanji predstojnik oddelka za etnologijo na filozofski fakulteti ljubljanske univerze, profesor Vilko Novak.

7.

V narodopisju smo v zadnjih letih priče mnogim različnim pogledom, vanj se vključujejo etnografija, etnologija, antropologija in še marsikaj. Kje je in kakšna je danes vloga narodopisja na Koroškem in kakšni so vaši pogledi na vse te spremembe - posebej še, če jih gledate kot koroški Slovenec, ki mu poznavanje kulturne dediščine njegovega naroda omogoča hkrati tudi obstoj?

Različni pogledi v narodopisju, ki smo jim priče v zadnjih letih, mi niso neznan. Vidim pa v njih le različne metode raziskovanja, različne načine pristopa k eni in isti znanosti, za katero je angleški učenjak William John Thoms leta 1846 v londonski reviji "Athenaeum" kot prvi uporabil naziv "folklore", kar pomeni narodopisje, znanost, ki raziskuje, opisuje in tolmači raznolične oblike ljudske kulture. Vprašanja o ljudski kulturi je samoumevno treba gledati in osvetljevati v luči interdisciplinarnih raziskav, tako da so lahko istočasno ali pa zaporedoma predmet različnih ved, zdaj etnologije, ki kritično analizira in primerjalno preučuje izsledke etnografije, nato pa se z njimi lahko ukvarja tudi kulturna antropologija, ki osredotoča svoja opazovanja predvsem na človeka kot nosilca in oblikovalca ljudske kulture v raznih fazah razvoja v času in prostoru. V narodopisje pa se seveda smejo vključevati še druge znanstvene vede, kakor npr. etnopsihologija, etnosociologija, zgodovinopisje idr.

Vlogo narodopisja na Koroškem vidim kot koroški Slovenec povezano s posebno nalogo: poznavanje kulturne dediščine naj bi bilo na koroških tleh še posebno tesno povezano s prizadevanjem za njeno ohranitev. To bi utegnilo slovenskemu življu na Koroškem biti močna opora za ohranitev narodne identitete, opora za narodni obstoj. Za reševanje te kulturne dediščine kaže ura danes že na pet minut pred dvanajsto. Gre za zadnji košček stare ljudske kulture, ki se zavoljo družbenih sprememb ob racionalizaciji in tehnizaciji današnjega življenja vedno bolj pogreza v delno ali popolno pozabo, a je za mlajši rod vendar vsaj zgodovinsko še zanimiva, medtem ko se je starejši rod večidel, rekel bi, celo še nostalgичno oklepa, saj je to tisti rod, ki "se še rad mudi pri temnih, lepih mitih svoje zgodovinske dobe, čeprav se je že podal na pot v svetlejši svet treznega duha...", kakor pravilno ugotavlja koroški pesnik Josef Friedrich Perkonig. Ob splošni težnji po demitizaciji starih izročil do neke mere razumemo umikanje nekaterih šeg in navad, ki slonijo na preživelih ljudskih verovanjih in ne sodijo več v današnji čas, kot naraven pojav, upirati pa se je treba nasilnemu potapljanju starih slovenskih običajev ob pljuskanju nevarnih valov nasilne germanizacije in asimilacije v deželi. Najbolj so ogroženi običaji, pri katerih naš človek stopa pred javnost z domačo slovensko besedo in pesmijo, npr. pri novoletnem in trikraljevskem koledovanju, pri jurjevanju ob Baškem jezeru, kjer z obredno slovensko besedo "Šentjurja jagajo", pri vigrednem koledovanju na Florjanovo v Podjuni in v Spodnjem Rožu, kjer "Florjana pojo", pri Ziljskem štehvanju in pri ziljski ohceti, kjer se oglašajo častitljive slovenske obredne pesmi idr. Ti običaji so ogroženi, ker slovenska obredna beseda in pesem ob njihovem izvajanju v koroškem vzdušju ni zaželen. Ogrožena pa je tudi slovenska materialna kultura. Vzemimo npr. ziljsko narodno nošo, ki jo domačini Spodnje Ziljske doline sami imenujejo "svovenclo", tj. slovensko nošo. Le-ta se že nekaj let kot "železni nemški repertoar" pojavlja v programih nemških folklornih skupin. Kar zadeva ziljsko štehvanje, ta častitljivi običaj ne zamira samo zaradi nazadovanja

ziljske konjereje ampak še bolj zaradi nezaželeno slovenske pesmi pri rajanju pod vaško lipo. Pred sto leti je ziljsko štehanje z obredno slovensko pesmijo bilo v navadi še v desetih krajih. Na Čajni so običaj sicer še ohranili, staro slovensko obredno pesem pa so zamenjali s spakedranim nemškim besedilom. Naravnost pretreslo pa me je lani, ko sem v Zahomcu pri "prvem reju" pod lipo videl štehovce, kako so proti stari navadi z rajavkami nemo korakali v krogu, namesto da bi peli običajno obredno pesem "Buh nam dajte 'n duobr čas", medtem ko so obredno pesem v splošno razočaranje v ozadju peli stari možakarji. Ko zamre slovenska pesem, bo z njo prej ali slej izumrl tudi slovenski običaj, o katerem je celo nemški ziljski narodopisec Franz Franzisci v prejšnjem stoletju izrazil prepričanje, da je slovanskega izvora. Z izumiranjem takih starih šeg in izročil pa ljudstvo, žal, izgublja tudi del svoje narodne identitete.

Podelitev Tischlerjeve nagrade dr. Zablatniku 1982.l.

8.
Vse vaše življenje je bilo podrejeno posebnemu cilju - delu v dobrobit človeka in še posebej slovenske narodnostne manjšine na Koroškem: od vojnih dni, ko je biti Slovenec pomenilo le zapostavljanje, preko aktivnega dela v društvih, odborih, do veselja, ko je v času vašega ravnateljstva slovenska gimnazija dobila lastno streho. Vaša hiša je kraj, kjer se srečujejo mnogi, ki potrebujejo strokovnega ali osebnega nasveta, pomoči. Kako vam to uspeva?

K vašim splošnim pripombam k nekaterim markantnim mejnikom moje življenjske

poti in k posebnemu cilju mojih prizadevanj naj dodam nekaj konkretnih podatkov: skrb za dobrobit slovenske narodnostne skupnosti na Koroškem kot živ izraz dejavne ljubezni do lastnega naroda mi je bila zares vedno iskrena srčna zadeva. Neustrašno stati na braniku pravic ogrožene narodnostne manjšine mi je bilo še posebno pod Hitlerjem, ko je Slovincem šlo za biti ali ne biti, samoumevno dejanje. Biti zaveden Slovenec in povrhu še duhovnik - duhovnik sem postal prav v onem vihnem letu 1938, ko je vdrla v Avstrijo nemška vojska in jo priključila rajhu - je pomenilo pod Hitlerjem imeti pri oblasteh dvojno črno piko. To sem občutil že takoj po primiciji kot začasni župnijski upravitelj v Št. Lenartu pri sedmih studencih v Ziljski dolini. Tamošnji nadučitelj me je zaradi slovenskega verouka ovadil in očrnil pri okrajni šolski oblasti kot "fanatičnega Slovenca najnevarnejše sorte", tamošnji "Ortsgruppenleiter", krajevni partijski vodja, pa mi je pripeljal ob desetih zvečer žendarna v hišo, ker za 10. oktober nisem dal razobesiti koroške zastave. Na vse pretege mi je skušal delati vroča tla pod nogami. Nevarne spopade pa sem imel pozneje kot provizor v Šmarjeti pri Velikovcu s tamošnjimi nacističnimi mogotci, z gestapovskim nadučiteljem ljudske šole na Želinjah, ker si tudi tam nisem dal prepovedati slovenskega verouka, z županom, ker sem se mu uspešno postavil po robu s prizivom proti nezakoniti zasedbi stanovanja v župnišču in z "Ortsgruppenleiterjem", ker sem se mu uprl, ko mi je leta 1941 kot nepristojna instanca zaukazal "odstranitev vseh slovenskih napisov na in ob cerkvah v fari". Šele po dveh letih sem končno le moral umakniti te napise po grozilnem ukazu državne tajne policije, ki mi je bila stalno za petami. Ukazu pa sem ugodil tako, da sem napise le previdno prelepil z zlatim papirjem, ki se je dal na dan osvoboditve 8. maja 1945 lahko in hitro odlepiti. Spominjam se, da mi je škof Kostner leta 1945 ob srečanju pri birmi v Tinjah dejal: "Za vas smo se pa med vojno zelo bali, stali ste ves čas z eno nogo v kacetu."

Med vojno muze molčijo, v mirnih časih pa jim je treba dati tem več možnosti za koristne navdihe. Tem navdihom koroški Slovenci na stežaj odpiramo vrata s kulturno dejavnostjo v zavesti, da je kulturno delo najboljši garant za obstoj ogrožene narodne manjšine. Kulturna dejavnost je posebno učinkovita samopomoč narodne skupnosti, kateri mnogi strežejo po življenju. V zavesti, da morajo kulturne organizacije slovenskemu življu na Koroškem biti neka vrsta ljudska visoka šola, sem samoumevno rad prevzemal razne kulturne funkcije: bil sem urednik mohorjanskega kulturnega glasila VERA IN DOM, enajst let predsednik Krščanske kulturne zveze, ene izmed obeh osrednjih kulturnih organizacij, koroških Slovencev (1975-1968), leta 1960 pa sem se dal tudi še izvoliti za predsednika Slovenskega kulturnega društva v Celovcu, ki sem ga vodil celih 27 let, s kulturnim delom se slej ko prej soočam tudi kot podpredsednik Mohorjeve družbe v Celovcu, ki je ena najstarejših književnih ustanov v Avstriji in najstarejša na Koroškem. Kjer gre za kulturno delo, pač prav za kulturnega delavca zapostavljene narodnostne manjšine še posebno velja pesnikov opomin:

Dolžan ni samo, kar vелеva mu stan,
kar more, to mož je storiti dolžan!

V tej zvezi naj še povem, da sem bil nadvse srečen, ko smo koroški Slovenci na

podlagi Avstrijske državne pogodbe leta 1957 dobili kot najvišjo izobraževalno ustanovo svojo slovensko gimnazijo v Celovcu in sem se smel kar ob njenem rojstvu uvrstiti med prve profesorje te šole, ki naj bi slovenskemu življu na Koroškem s posredovanjem višje izobrazbe in narodne omike odprla pot do duhovne emancipacije, ga pomagala izmotati iz dušččega geta narodnega in kulturnega zakoličenja in ga dovesti do žive narodne in kulturne samozavesti, ki ne trpi manjvrednostnih kompleksov. Ko sem z novim letom 1965 za prvim ravnateljem dr. Jožkom Tischlerjem smel prevzeti vodstvo te šole, sem se zavedel, da me čaka poleg skrbi za utrditev že položenih duhovnih temeljev mlade gimnazije posebno pereča naloga, da spravim to šolo izpod tesne tuje strehe v tedanji celovški realki čim prej pod dosti prostorno lastno streho. Ko je po napornih prizadevanjih končno le uspelo najti primerno stavbišče za novo šolsko poslopje v šentpeterskem predmestju Celovca, je bilo treba prebresti še dolgo, težavno pot skozi Scilo in Karibdo do dosega končnega cilja. Po osemnajstletnem izključno popoldanskem pouku pod tujo streho smo se 10. maja 1975, dva dni pred pismeno maturo, v prazničnem razpoloženju končno le smeli preseliti k prvemu dopoldanskemu pouku v novo moderno šolsko poslopje. Doslej je Slovensko gimnazijo, iz katere prihaja močno naraščajoč potencial narodno zavedne slovenske inteligence, zapustilo že nad tisoč in sto maturantov, ki obetajo postati in že postajajo močna hrbtnica naše narodne skupnosti na Koroškem.

Da se ob robu še dotaknem vašega zadnjega vprašanja na koncu vprašalnice, naj samo povem, da sem slej ko prej vesel vseh možnosti osebnih in strokovnih srečanj s prijatelji in znanci. Ceniti znam prijateljske stike, ki bogatijo duha in srce.

Pogovor pripravila Majda Fister

Celovec, 11. julija 1991